

Бердянський державний педагогічний університет

Факультет дошкільної, спеціальної та соціальної освіти
Кафедра соціальної роботи та інклюзивної освіти

Пояснювальна записка
до кваліфікаційної роботи

магістр
(освітній ступінь)

на тему

**“ОРГАНІЗАЦІЯ ПРАВОВОГО ВИХОВАННЯ ЗДОБУВАЧІВ ЗАКЛАДУ
ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ ЯК НАПРЯМ ПРОФЕСІЙНОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА”**

Виконала: здобувач вищої освіти
другого (магістерського) рівня вищої освіти
II курсу, групи м22СР-з
Галузь знань 23 Соціальна робота
спеціальність 231 «Соціальна робота»
Освітньо-професійна програма:
«Соціальна педагогіка»

ЛОПАТНИЧЕНКО Ольга Віталіївна

Керівник:
к.пед.н., доцент Анастасія ТУРГЕНЄВА

Рецензент:
к.пед.н., доцент Анастасія ПОПОВА

2022 р.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ПРАВОВЕ ВИХОВАННЯ ЗДОБУВАЧІВ ЗАКЛАДУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ ЯК СОЦІАЛЬНО- ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА	7
1.1. Висвітлення проблеми правового виховання здобувачів закладу загальної середньої освіти в науковій літературі	7
1.2. Правова культура здобувачів як результат правовиховної роботи соціального педагога	24
1.3. Соціально-педагогічна модель правовиховної роботи в закладі загальної середньої освіти	37
Висновки до першого розділу.....	46
РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА РОБОТА З ОРГАНІЗАЦІЇ ПРАВОВОГО ВИХОВАННЯ ЗДОБУВАЧІВ ЗАКЛАДУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ	47
2.1. Вивчення рівня правової культури здобувачів закладу загальної середньої освіти	47
2.2. Соціально-педагогічна програма виховання правової культури здобувачів закладу загальної середньої освіти	59
Висновки до другого розділу	64
ВИСНОВКИ	66
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	68
ДОДАТКИ	74

ВСТУП

Актуальність дослідження. Сьогодні, в умовах інтенсивної розбудови незалежної Української правової держави, особливого значення набуває проблема правового виховання населення, і в першу чергу – здобувачів закладу загальної середньої освіти. Тому перед закладами освіти постала необхідність вирішення завдань, які забезпечили б послідовне входження у правове поле держави всіх своїх вихованців відповідно до основних положень Конституції, законів України та інших нормативно-правових актів.

Основною ланкою освіти, де починає формуватися правова культура людини, є заклад загальної середньої освіти. Згідно з потребами сьогодення оновлення змісту шкільної правової освіти, переосмислення сутності кожного з компонентів системи навчання правознавства, передусім, повинно відбуватися на засадах компетентнісного підходу.

У Державному стандарті базової середньої освіти серед ключових і предметних компетентностей, якими повинен володіти здобувач, є соціальна, громадянська, культурна, екологічна, інформаційно-комунікаційна компетентності, однак не виділено в окреме поняття «правову компетентність». Це є вагомим недоліком цього документу, тому що правові знання – це підґрунтя формування умінь і навичок, необхідних для розв’язання правових завдань здобувача в його майбутньому житті.

Потреба у посиленні виховання правової культури учнівської молоді обумовлюється такими факторами: по-перше, розбудова правової держави вимагає загального піднесення рівня правової обізнаності всього населення, зокрема учнівської молоді. Оскільки сьогодні інтенсивно розробляється правова база, приймаються нові закони, важливо своєчасно інформувати здобувачів про прийняття того чи іншого правового акту, тому що він починає діяти з часу його прийняття. Особистість, яка порушила правову норму цього акту не може виправдовувати свій вчинок тим, що не знала про його існування. Саме знання вимог законів є передумовою їх дотримання.

Окрім цього, своєчасне інформування привчає особистість постійно цікавитись правовим життям країни.

По-друге, на фоні девальвації моральних та загальнолюдських цінностей, зниження життєвого рівня населення стрімко відроджуються кримінальні традиції та звичаї, які активно проникають у молодіжне середовище, омолоджується дитяча злочинність. Однією з причин поширення цього явища серед неповнолітніх є їх низька правова обізнаність.

Правове виховання – це цілеспрямований постійний вплив на людину з метою формування у неї правової культури задля подальшої активної правомірної поведінки. Основна мета правового виховання – дати людині необхідні в житті юридичні знання і навчити її поважати закони і підзаконні акти та додержуватися їх, тобто сформувати достатній рівень правової культури, що приведе до зменшення правопорушень. Кожна людина, знаючи свої права і обов'язки, може грамотно захищати себе від незаконних дій з боку юридичних органів, що застосовують право. Кінцевим результатом правовиховного процесу в школі є високий рівень правової культури здобувачів. До правової культури дослідники (Л. Копейчиков, П. Рабінович, О. Скакун, М. Цвік) відносять знання і розуміння права, здатність особи тлумачити зміст норм права, визначати мету прийняття певного нормативного акту, сферу його дії; повагу до особистості, до права, засновану на особистій переконаності в його ефективності як засобу регулювання суспільних відносин; звичку діяти відповідно до приписів правових норм; уміння особистості використовувати у практичній діяльності правові знання, реалізовувати і захищати свої права і законні інтереси, виконувати юридичні обов'язки; високу правову активність людини у сприянні реалізації правових приписів, розуміння нею необхідності протидіяти правопорушенням.

Правове виховання тісно пов'язане з усіма видами соціального виховання — моральним, політичним, громадянським, естетичним та ін. Великий обсяг роботи з правового виховання в школі виконує соціальний

педагог, який проводить виховну роботу на стадії формування основних рис характеру, відношень із середовищем.

До основних завдань правового виховання можна віднести формування соціальним педагогом певної суми правових знань, навичок, умінь, правових ідей, почуттів, переконань у правосвідомості, вироблення правової настанови на правомірну поведінку; формування поваги до законів і правил співжиття, зокрема до правил поведінки здобувачів у школі та за її межами; розуміння невідворотності особистої відповідальності і покарання за скоєні правопорушення.

У межах нашого дослідження викликають певний інтерес наукові пошуки вчених-педагогів К. Баханова, І. Козубовської, А. Нікітіна, В. Обухова, В. Оржеховської, О. Пометун, Л. Твердохліб, М. Фіцули та вчених-правників Т. Барило, В. Бермана, Г. Миньковського, В. Оксамитного, Н. Ткачової, Я. Шевченко та ін. Загалом в цих працях достатньою мірою розкрито зміст та методичку правового виховання здобувачів середніх та старших класів закладу загальної середньої освіти. Окремі питання правового виховання молодших школярів висвітлені І. Козубовською, В. Оржеховською, М. Фіцулою. Однак у соціально-педагогічному аспекті проблема правового виховання є недостатньо розробленою, що зумовило вибір теми магістерської роботи “Організація правового виховання здобувачів закладу загальної середньої освіти як напрям професійної діяльності соціального педагога”.

Мета дослідження: обґрунтувати теоретичні основи дослідження проблеми правового виховання здобувачів закладу загальної середньої освіти; розробити, теоретично обґрунтувати соціально-педагогічну модель правовиховної роботи в закладі загальної середньої освіти.

Для досягнення цієї мети поставлено такі **завдання:**

1. На основі аналізу наукової літератури виявити ступінь дослідження проблеми правового виховання здобувачів закладу загальної середньої освіти.

2. Розкрити сутність та структуру правової культури здобувачів закладу загальної середньої освіти.

3. Визначити рівень правової культури здобувачів закладу загальної середньої освіти.

4. Розробити, теоретично обґрунтувати соціально-педагогічну модель правовиховної роботи в закладі загальної середньої освіти.

Об'єкт дослідження – правове виховання здобувачів закладу загальної середньої освіти.

Предмет дослідження – соціально-педагогічна модель правовиховної роботи в закладі загальної середньої освіти.

У процесі дослідницької роботи було використано комплекс **методів**:

– *теоретичні*: аналіз психологічної, соціально-педагогічної, правової, соціологічної літератури, синтез, систематизація, абстрагування з метою обґрунтування та уточнення базових понять дослідження; моделювання, прогнозування – для розробки соціально-педагогічної моделі правовиховної роботи в закладі загальної середньої освіти;

– *емпіричні*: педагогічний експеримент, спостереження, бесіди, анкетування, опитування, для визначення рівня правової культури здобувачів закладу загальної середньої освіти;

– *математичної статистики* для кількісного й якісного аналізу емпіричних даних.

Структура магістерської роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи становить 106 сторінок, із них основного тексту – 67 сторінок.

ВИСНОВКИ

1. На основі аналізу наукової літератури визначено актуальність проблеми та її недостатню вивченість у соціально-педагогічному аспекті. Вчені, які займалися проблемою правового виховання здобувачів закладу загальної середньої освіти: Т. Барило, К. Баханов, В. Берман, І. Козубовська, Г. Миньковський, А. Нікітін, В. Обухов, В. Оксамитний, В. Оржеховська, О. Пометун, І. Сизоненко, Л. Твердохліб, Ю. Тепла, Н. Ткачова, І. Трубавіна, М. Фіцула, Я. Шевченко та ін., констатували, що в соціально-педагогічному аспекті проблема правового виховання здобувачів ЗЗСО є недостатньо розробленою, тому представляє беззаперечну актуальність для експериментально-дослідної роботи.

2. Розкрито поняття правового виховання і правової культури здобувачів закладу загальної середньої освіти. З'ясовано, що правове виховання - це цілеспрямований постійний вплив на людину з метою формування у неї правової культури задля подальшої активної правомірної поведінки.

Встановлено, що суб'єктом виховання правової культури здобувачів ЗЗСО є не тільки вчителі, класні керівники та самі здобувачі. Велика роль у цьому процесі відведена саме соціальному педагогу.

3. Теоретично обґрунтовано та розроблено соціально-педагогічну модель правовиховної роботи в закладі загальної середньої освіти, яка містить основні завдання, мету, принципи, зміст, методи, прийоми, етапи, форми, умови задля досягнення кінцевого результату – сформованості правової культури особистості. Модель передбачає 4 етапи правовиховної роботи: діагностичний, інформаційно-просвітницький, формувальний, підсумковий.

Доведено, що правовиховна робота в закладі загальної середньої освіти повинна здійснюватись у тісній співпраці соціального педагога, психолога,

здобувачів, вчителів, батьків, адміністрації школи, закладів позашкільної освіти, правоохоронних органів, соціальних служб.

4. У ході експериментальної роботи нами досліджено рівні сформованості правової культури здобувачів ЗЗСО. Вибірка склала 123 здобувача. За результатами констатувального експерименту, 27 здобувачів (22%) мають низький рівень правової культури, середній - 67 (54,4%), високий - у 29 осіб (23,6%).

Для підвищення рівня правової культури, нами було розроблена програма, що складається з 10-ти тренінгових занять, які включають систему вправ, завдань та ігор, зміст яких підбирався так, щоб вони сприяли безпосередньому формуванню знань, умінь, навичок, необхідних школяру для успішного оволодіння правовою культурою. Також були розроблені орієнтовні плани правовиховної роботи в закладі загальної середньої освіти, тематика роботи з батьками, теми виховних годин тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Агарков О. А. Технології соціальної роботи : навч. посіб. Запоріжжя : Мотор Січ, 2015. 486 с.
2. Бойко М. Д. Право соціального забезпечення України : навчальний посібник. К. : Центр учбової літератури, 2018. 448 с.
3. «Будуємо майбутнє разом» : програма профілактики конфліктів та правопорушень серед учнівської молоді : навчально-методичний посібник / Л. В. Зуб, Т. Л. Лях, Л. А. Мельник та ін.]; за ред. Т. В. Журавель, М. А. Снітко. К. : ТОВ «ОБНОВА КОМПАНІ», 2016. 298 с.
4. Васькович Й. Проблеми правового виховання молоді. *Право України*. 2017. № 2. С. 49-50.
5. Висоцька Л. В. Правова освіта: проблематизація питання поняттєво-категоріального апарату. *Вісник Чернігівського нац. пед. університету імені Т. Шевченка*. Чернігів : ЧНПУ, 2016. Випуск 137. С. 99-103.
6. Волканова В. В. Право знати право : абетка правового виховання. К. : Шкільний світ, 2012. 126 с.
7. Горбова Н. А. Правова культура та культура прав людини: співвідношення понять та шляхи імплементації. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. № 1. С. 16-18.
8. Декларація прав дитини. Верховна Рада України : веб-сайт. URL : http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_384
9. Державний стандарт базової середньої освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 30.09.2020 р. №898. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-2020-%D0%BF#n16>
10. Єрмоленко Д. О. До питання про принципи правового виховання молоді. *Науковий вісник Ужгородського нац. ун-ту: Сер. Право*. 2015. Вип. №32. Том 1. С. 25-28.

11. Задорожна Г. С. Правове виховання особистості дитини : поняття, сутність, особливості. *Педагогічний часопис Волині : науковий журнал*. Луцьк : СНУ імені Лесі Українки, 2017. С. 12-18.
12. Іванова І. Б. Методи соціальної роботи (на основі державних стандартів соціальних послуг) : навч. посіб. Київ : Ун-т «Україна», 2018. 301 с.
13. Карпенко О. Г., Романова Н. Ф. Теорія та практика соціальної роботи : навч. посіб. для студентів ВНЗ. К. : Слово, 2015. 402 с.
14. Кельман М. Методологія сучасного правознавства : становлення та основні напрями розвитку. *Психологія і суспільство*. 2015. № 4. С. 33-46.
15. Ковчина І. Освітні технології підготовки студентів до соціально-правової діяльності. *Освіта для сучасності = Edukacja dla współczesności* : зб. наук. пр. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2015. Т. 2. С. 95-103.
16. Козирєв М. П. Соціальна педагогіка : навчальний посібник. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2020. 352 с.
17. Коломієць А. М., Мазайкіна І. О. Мета, сутність і основні характеристики особистісно орієнтованого навчання в сучасних умовах. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Сер. Педагогіка і психологія* : зб. наук. праць. Вінниця : ТОВ «Нілан ЛТД», 2016. Випуск 46. С.22-26.
18. Конституція України. Верховна Рада України : веб-сайт. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
19. Концепція розвитку громадянської освіти в Україні : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 03.10.2018 року № 710. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/710-2018-%D1%80#Text>
20. Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти України : Наказ Міністерства освіти і науки України від 06.06.2022 року № 527. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0527729-22#n12>
21. Купенко О. В. Соціальна робота : від теорії до практики : навчальний посібник. Суми : Сумський державний університет, 2020. 192 с.

22. Кутішенко В. П. Вікова та педагогічна психологія : курс лекцій : навчальний посібник для ВНЗ. Київ : Центр учбової літератури. 2016. 125 с.
23. Лисянська Т. М. Педагогічна психологія : навч. посіб. К : Каравела, 2016. 264 с.
24. Логвиненко Ю., Мазуренко В., Медведєв І. Вплив інформаційних технологій на сучасну систему освіти. *Нова педагогічна думка*. 2015. № 1. С. 32-36.
25. Макаренко Л. О. Правова культура : теоретико-методологічні основи дослідження : монографія. Київ : Парламентське видавництво, 2019. 576 с.
26. Макарова О. В. Проблеми формування правової культури в українському суспільстві. *Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова. Серія № 18. Економіка і право*. 2015. Випуск 30. С. 104-107.
27. Маценко Л. М. Теорія і методика виховання : навчальний посібник. Київ : ЦП «Компринт», 2019. 319 с.
28. Машика В. Т. Основи правознавства : 9 клас : дидактичні матеріали. Харків : Основа, 2017. 96 с.
29. Нагорняк С. В. Функціональна структура правосвідомості. *Український психолого-педагогічний науковий збірник*. Наукове періодичне видання. 2017. № 12. С. 64-68.
30. Нагорняк С. В. Принципи, методи та засоби правовиховної діяльності як елементи механізму правового виховання. *Психологія та педагогіка : методика та проблеми практичного застосування* : збірник тез наукових робіт учасників міжнародної науково-практичної конференції, 22-23 грудня 2017 р. Львів : ГО «Львівська педагогічна спільнота», 2017. С.77-80.
31. Нечерда В. Б., Кириченко В. І. Підлітки уразливих категорій : типологія і особливості виховання в умовах закладів загальної середньої освіти. Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2019. 134 с.

32. Пихтіна Н. П. Профілактика девіантної поведінки дітей і молоді : психолого-педагогічні та соціально-правові аспекти : навчальний посібник / за заг. ред. В. М. Оржиховської ; Міністерство освіти і науки України, Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2014. 399 с.

33. Побірченко Н. А. Розвиток моральної вихованості учнів у процесі навчання. *Початкова школа*. 2017. №11. С. 7-11.

34. Право соціального забезпечення : підручник / [О. М. Ярошенко, А. М. Слюсар, І. А. Вєтухова та ін.] ; за заг. ред. О. М. Ярошенка. Харків : Право, 2019. 376 с.

35. Правознавство : навчальний посібник для студентів педагогічних спеціальностей / за ред. Д. В. Каменського, В. О. Мирошниченка. К. : Центр учбової літератури, 2018. 288 с.

36. Про громадянство України : Закон України від 02.04.2022 р. № 2235. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2235-14#Text>

37. Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 01.01.2020 р. № 2229. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text>

38. Про освіту : Закон України від 27.10.2022 р. № 2145. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19/ed20221027#Text>

39. Про охорону дитинства : Закон України від 08.06.2022 р. № 2402. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text>

40. Про повну загальну середню освіту : Закон України від 01.07.2022 р. № 463. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text>

41. Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю : Закон України від 15.12.2021 р. № 2558. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2558-14#Text>

42. Реалії вибору дитиною соціально значущих цінностей : посібник / Т. О. Піроженко, Л. І. Соловійова, І. І. Карабаєва [та ін.] ; за ред. Т. О. Піроженко. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2017. 64 с.

43. Семигіна Т. Сучасна соціальна робота. Київ : Академія праці, соціальних відносин і туризму, 2020. 275 с.
44. Сімейне право України : підручник / за ред. С. Б. Булеци, В. Г. Фазикоша. К. : Знання, 2015. 375 с.
45. Скрипченко О. В. Вікова та педагогічна психологія : навч. посіб. К. : Каравела, 2017. 400 с.
46. Скуріхін С. М. Співвідношення правової соціалізації та правового виховання. *Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку України в умовах європейської інтеграції* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, 18 травня 2018 р. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2018. С. 69-72.
47. Соціальна робота з різними категоріями клієнтів : навчальний посібник для студентів ЗВО / за ред. С. В. Мітіної. К. : Гельветика, 2021. 436 с.
48. Соціальна робота з вразливими сім'ями та дітьми : посіб. у 2-х ч.; Ч. I. Сучасні орієнтири та ключові технології / З. П. Кияниця, Ж. В. Петрочко. К. : ОБНОВА КОМПАНІ, 2017. 256 с.
49. Соціальна робота із вразливими сім'ями та дітьми : посібник у 2-х ч.: Ч.2: Ознаки вразливості та специфіка підтримки сім'ї і дитини / за заг. ред. Т. В. Журавель, З. П. Кияниці. К. : ОБНОВА КОМПАНІ, 2017. 352 с.
50. Суходоля М. Безпосередні засоби впливу на правосвідомість та правову культуру. *Журнал східноєвропейського права*. 2021. №85. С.150-155.
51. Суходоля М. Фактичний стан правової культури населення України як відображення деформованої правосвідомості. *Підприємництво, господарство і право*. 2021. №1. С.200-204.
52. Усеїнова Г. С. Деякі аспекти правової освіти. *Проблеми сучасної освіти* : збірник науково-методичних праць / укл. Ю. В. Холін, Т. О. Маркова. Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2015. Вип. 6. С. 148 – 154.
53. Уфімцева С. В. Правове та патріотичне виховання учнів в умовах нової української школи. Особистість у просторі виховних інновацій :

матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. Ін-ту проблем виховання НАПН України за 2018 рік / за ред. І. Д. Беха, О. М. Докукіної, Р. В. Малиношевського. Івано-Франківськ, 2018. С. 376-379.

54. Шульга М. О. Збій соціальної матриці : монографія. Київ : Інститут соціології НАН України, 2018. 284 с.